

M. Orhan Öztürk Söyleşisi - Öne Çıkanlar*

Mehmet Sağman KAYATEKİN^{ID}

Orhan Öztürk Türkiye’de psikiyatri alanında bir “devrim” yarattı. Buna öncülük ederken yanında Leyla Zileli, Doğan Karan gibi birçok insan vardı ancak düşünsel ve örgütleyici önder Orhan Bey oldu. Bu görüşme psikiyatrinin yakın tarihine ve bu tarihin içerisinde merkezi önemde bir kişi olarak Orhan Öztürk’e eleştirel (critique) ve analitik bir bakış denemesi. Tarihi bilgiyi yorumlar ve zenginleştirirken, ‘Orhan Öztürk’ü tarihteki yerine oturtmak’ amacı güdüyor.

Ocak 2023’de Orhan Bey ile yaptığım bu söyleşide birkaç konuya odaklandım. Konuları söyleşide başlıklar halinde bulabilirsiniz.

TECESSÜS

SK: Odaklanmak istediğim konulardan bir tanesi “tecessüs.” Silvan Tomkins “curiosity”nin güdüleyici temel insani duygulardan biri olduğunu savlamış. Bu sizin önerdiğiniz, Türkçe merkezi bir bilim dili olmadığı için uluslararası yankı bulamamış bir gözlem ama psikanaliz içinde yerini almaya başlayan bir nokta. Siz bize tecessüsün hep merkezi önemde olduğunu öğrettiniz. İnsanın kaba determinist, pre-determinist teorilerinin yıkılması ile paralel giden bir katkı bu. “Özerk benlik, kul benlik” kitabınızın alt başlığı da “Biat Kültürü.” O da aslında tecessüse aykırı. Bu düşünceye nasıl geldiğinizi anlatabilir misiniz? Nasıl bunu fark ettiniz?

OÖ: Amerika Birleşik Devletleri’nde psikiyatri eğitimimi tamamladıktan sonra, 1950’lerde, birçok yeri dolaştım üst ihtisas için. Bunların arasında Austen Riggs Center benim için ideal bir yerdi.

Oradaki ilk karşılaşımından çok etkilenmiştim. Çünkü insan, ne kadar ciddiye alındığını görüyor. Robert P Knight, Rapaport, Brenman Gibson, George Hezel vb. dahil,

“senior staff”ın hepsi görüşme yaptı. Zannediyorum bir de Stockbridge’in doğası ve Austen Riggs Center’in yerleşimi etkiledi beni. Bu ilk izlenimlerden sonra orada çalışmaya karar verdim ve iki seferde toplam dört sene geçirdim. Bu yıllar tecessüs duygumu çok köklendirdi sanırım.

O kasaba bana hep Thomas Mann’ın “Magic Mountain”ini hatırlatır. Büyülü Dağ yani. O romanda, hastalar gelirler ve orada bütün hayatları gözden geçirilir. Yani büyük bir hastane merkezi olur. Bu şekilde söylenmez ama orası da benim için öyle oldu. O küçük yerde, insanlarla iç içe olma, her gün görüşme, hem de onlarla, onlar hakkında görüşme... Hastanenin diğer alanlarında, yemekhanede, kasabada çeşitli yerlerde de bir arada olma, çok yoğun insan ilişkileri yani...

O küçük kampüste yaşayan hastalar değil herkes ile ilişki yoğunluğu. Yukarıda adlarını andığım hocalarla birer saat bireysel denetimim vardı her hafta. Hastaları hocalarımla konuşurken insan kendi kişiliği, kişisel sorunları ile de sarmalamış oluyor gördüklerini, sunduklarını, kendisi ile ilgili pek çok yön açığa çıkıyor. Bu bir sır değil ve bu da derinleştiriyor yoğunluğu.

Bu kadar seçkin bir klinisyen- teorisyen gurubunda, seni bir eşitleri gibi içlerine alıyorlar, fikirlerine saygı gösteriyorlar, bildiklerini aktarmaya çalışıyorlar. Bunlarla aynı zamanda bir arkadaş ilişkimiz, derin bir insani ilişkimiz vardı.

SK: Öyle, size orda insan olarak da değer vermişler, siz onlara ve hastalara insan olarak değer verip ilgi duymuşsunuz. Yani bir bakıma insana dair her şeye tecessüs, ortamınızda doğal, temel bir öge imiş. Saygılı bir tecessüs, izin alınarak yapılan bir öğrenme.

OÖ: Evet öyle, insana değer verme, saygı duyma ve bitmek tükenmek bilmez bir ilgi. Bunu hissettiğiniz zaman insan çok çalışıyor. Gece gündüz çalışıyordum ben.

Geliş Tarihi: 03.07.2023, **Kabul Tarihi:** 26.09.2023, **Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 21.11.2023

Doç. Baylor Üniv. Tıp Fak., Meninger Psikiyatri AD, Houston, ABD; Psikanalitik Çalışmalar Merkezi, Houston, ABD; Öğr.Üyesi, Orta Asya Psikanalitik Enstitüsü, Alm Ata, Kazakistan; Misafir Prof., Wuhan Ruh Sağlığı Merkezi, Tongji Tıp Okulu. Huazhong Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Hubei, Çin Halk Cumhuriyeti.

Dr. Mehmet Sağman Kayatekin, e-posta: hakamesk@gmail.com

EDEBİYAT- ÖĞRETMENLİK- TIP

SK: Edebiyata ilginiz konusunu açabilir misiniz? Bir alana komşu alanlardan katkı hayli önemli ve zenginleştirici olur. Erikson örneğin hoca ve ressamdır, Anna Freud keza öğretmendir. Sanırım sizin edebiyat ile olan ilişkiniz bu bakımdan yaratıcılığınıza katkıda bulunmuştur.

OÖ: Edebiyata ilgin lise çağlarından Tarsus Amerikan Koleji'nden başlar. Amerikan kolejini bitirdikten sonra İstanbul'da olgunluk sınavına girdim. İkinci Dünya Savaşı yılları... Onu geçtim. Benim için iki şık vardı birisi öğretmenlik, ötekisi tıbbiye... O dönemler genç Türkiye Cumhuriyeti büyük ekonomik sıkıntılara itilmişti. Talebe yükümlülükleri var. Okurken yatacağın yurtlarını veriyorlar, elbisene çorabına kadar veriyorlar tabii okul masrafını ödüyorlar. Sen de mezuniyetten sonra iki sene mecburi hizmet yükümleniyorsun.

Orada önemli bir şey var. Babam cumhuriyetin ilk öğretmenleri neslindedir. Osmanlı döneminde de biraz öğretmenlik yapmış. Adana Muallim Mektebi mezunu. O zaman Tarsus'ta üç öğretmen onlar... Sonra zaman içerisinde Başöğretmen oluyor. Özdeşim de kuruyorsunuz babanız şehrin bu kadar önemli bir kişisi olunca.

Sınavları kazanınca babama telefon ettim. Ben dedim, 'Yüksek öğretmen okuluna kaydoluyorum.' Babam "Reddederim seni evlatlıktan" dedi. Ne diyeceğimi bilemedim, neden bu kadar ağır oldu tepkisi, anlamaya çalıştım uzun süre. Sonra yavaş yavaş anladım sanırım. Çünkü öğretmenliğin gururunu çok yaşamış ama zor yönlerini de biliyor. Çok darda ve zorda kalmadık hiçbir zaman ama maaşları falan anca yeterdi.

SK: Ama Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in çok önem verdiği bir meslek bu anladığım.

OÖ: Vallahi onlar doğru ama o zamanın ekonomik zorlukları var, mesleki ilerlemenin bir sınırı var. Sanırım, temel olarak benim ilerleyebileceğim bir mesleğe girmemi istemişti. Sonuçta mesleğimde kendinden daha iyi olmamı istedi diyebilirim.

Okulda iken benim tıptan çok edebiyata merakım vardı. Yakın bazı arkadaşlarım vardı, Türkiye'nin yazarlarının şairlerinin bazılarını kişi olarak tanırdım ve edebiyatı yakından izlerdim. O zaman Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ünlü Tercüme Bürosu aktif çalışıyordu, o ekibin çıkardığı kitapların hemen hepsini okuyordum ben. Dünya klasiklerini falan hep o sıralarda okudum.

SK: Benim kanaatim Türkiye'de bir çok önemli şeyin ortaya çıkması, gelişmesi ve gelenekleri/kuralları ile köklenip şekillenmesine öncülük ettiniz. Psikiyatri camiası içerisinde, bir ekol kurmak, bir meslek örgütü kurmak, dergi ve psikiyatri

kitabı. Yani bunlar sessiz, yavaş gelişen devrimci etkileri olan süreçler sizin öncülük ettiğiniz.

Türk Psikiyatri Dergisi Türkiye'nin benimsenmiş merkezi dergisi oldu, giderek uluslararası standartta bir yayın haline geldi ve kalıcı oldu.

Türkiye'de Psikiyatri alanında ortak ne okuyoruz, temel textbook, mesleki kitap ne? Bu konularda "Ruh Sağlığı ve Bozuklukları" mesleki referans kitabı olmayı başardı. Onsekizinci baskıya gidiyorsunuz. Bu da Türk Psikiyatri Dergisi'nin gelişimine çok paralel bir süreç.

Bence psikiyatrik bilginin entegrasyonu - "bütünleşmesi" amacı konusundaki çabalarınız ileri düzeyde yorum gerektiren bir yönünüz. Genel aydın kitesinde dahi henüz tam oturmamış, muğlak bir kavram "entegrasyon."

PSİKİYATRİ EKOLÜ, DOKTOR, ÖĞRETMEN

OÖ: Şimdi, biraz önce öğretmenlikle ilgili bir şey söylemiştim ben. Meslek seçerken doktor mu öğretmen mi olmalıyım ikilemini... Galiba biraz dolaylı yoldan babamın istediğini de kendi istediğimi de bir araya getirebildim.

SK: Evet gizlice bir "compromise"- "uzlaşım" yapmışsınız gibi duruyor.

OÖ: Benim öğretmenlik açısından, Hacettepe'ye girme kararı verdikten sonra, bütün enerjimi iyi bir tedavi ve eğitim merkezi kurmak oldu. Ama her şeyden çok eğitim merkezi kurmak. Eğitim konusunda hayli deneyimim vardı ve o deneyim, kurulmasına öncülük ettiğim Psikiyatri bölümünün bütün çalışmalarına yansımıştır. Hasta bakımı felsefesi, yataklı hastanenin kuruluşu, bunlar hep düşünerek yapılmış şeylerdir. Mimarlarla çok danışmam, tartışmam olmuştur.

Yine de birinci planda eğitim vardı her zaman. Düzenli olarak tüm bölümün katıldığı olgu sunumları olur, servisin başındaki hoca düzenli olarak klinik odaklı eğitim verirdi. Sonra da servis dönüşümleri iki senede tamamlanır ve yoğun eğitim bu kez poliklinik hizmetleri etrafında yoğunlaşırdı. Bu poliklinik çerçevesindeki eğitimlere asistanların yanısıra tıp talebeleri, hemşireler, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları da katılırdı. O geleneği, toplantıları, denetimi, yoğun eğitimi hala devam ettiriyor arkadaşlar. Bundan büyük gurur duyuyorum, kalıcı bir gelenek ortaya çıktı.

Öğretmenlik bir tutku, alışkanlık haline dönüşüyor. Türkiye'de kalan öğrencilerimin büyük çoğunluğu öğretmen oldu. Öğrencilerin hepsi toplansa büyük bir öğretmen guru-bu ortaya çıkar, ilginç yani şimdi bu. Bu çok önemli bence.

KİTAP

OÖ: İlk denememizde kitabı grup olarak çıkardık. Ama devam ettiremedik. Bunun üzerine ben kendim yazmaya karar verdim. “Ruh Sağlığı ve Bozuklukları” kitabı artık tüm Türkiye’de okunan bir kitap oldu. 2008 yılına kadar kitap dört baskı yaptı. 2008 de bundan sonraki baskılar için yeni kaynaklara, dünya literatürüne iyi vakıf olamam, belki iyi yapamam diye düşünerek Aylin (Uluşahin) ile üstlenip sürdürmeye başladık. Birkaç bölümü farklı yazarlar üstlendi. Şu anda 18. baskıdayız.

DERGİ

OÖ: Türk Psikiyatri Dergisini -öğretmenlik konusunda olduğu gibi bunu da- sahipleniyor yeni kuşaklar. İlk olarak ben editörlük yaptım, on üç yıl kalmışım, ondan sonra Aylin (Uluşahin) var editör/yayın yönetmeni olarak. Aylin de o görevde yıllarca çalıştı ve gelişmesine katkısı oldu. Sonra Aygün (Ertuğrul) var. Aygün de uzun süre başarı ile sürdürdü ve devretti görevi. Yavuz Ayhan aldı şimdi.

Derginin bir yayın kurulu var. Yayın kurulu toplantıları, eğitim kurumu haline dönüştü. Tüm Türkiye’den yayına katkıda bulunan doktorlar, asistanlıktan başlayıp tüm mesleği boyunca aktif çalışmaya katılanlar oluyor. Bu gençler dergiyi benimzediler, sürdürüyorlar.

SK: Başka bir şey sorayım – Türkiye Psikiyatri Derneğinin kurulması. Ona nasıl yaklaştınız?

PSİKİYATRİ DERNEĞİ

OÖ: “Türkiye’de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği” kitabında derneğin kuruluşuyla ilgili aydınlatıcı şeyler var. Ben uzun yıllar tüm Türkiye’yi kapsayacak bir psikiyatri derneği kurulması gerektiğine inandım ve bunu anlatmaya çalıştım. Sonu gelmez toplantılar yaptık. Giderek, yavaş yavaş, bir kurulma aşamasına geldik. Bu derneğin kurucularının sayısı iki yüze geçiyor. Hiçbir dernekte olmadı bu. Geçende bir kutlama nedeniyle kurucular kurulu Ankara’da toplandı zaman iki yüze yakın insan katıldı.

Ben şöyle düşünüyordum. Bu bir kişinin tekelinde kalmasın. Tüyük yazarken bunu vurgulamaya çalıştım. Başkan değişsin, yönetim kurulu değişsin. Daha çok gençler girmeye çalışsın. Ben 6 ay sonra da istifa ettim, liderlik değişsin diye. Tıbbiyeden çok eski ve yakın arkadaşım olan Özcan Köknel benden sonra aldı, o da iki dönem yaptı ve bıraktı. Çok önemli, ondan sonra şimdi her iki yılda bir yönetim kurulu ve başkanlık değişiyor. Yani bir gelenek oluştu.

SK: Bir de önemli bir şey daha var yaptığınız benim gördüğüm. Bu Latinlerin dediği “Primus inter pares” “eşitler arasında birinci” deyiimi ile özetlenen yönetme ilkesi. Başkan otokratik değil, demokratik.

OÖ: Dergide de dergiyi sürdüren insanlar, kendilerinden, kendiliklerinden sürdürüyorlar yine özgür seçim, tam demokratik seçim yaparak. Türkiye Psikiyatri Derneği kendi kendisini şimdi ilk doğuşundan çok daha üstün bir şekilde devam ettiriyor, doğrusu düşünmeye değer bir şey. Derneğin kuruluşunda birçok şeyi bilinçli olarak, bilerek yaptığımı söyleyebilirim.

SK: Son olarak şunun altını çizmek isterim. Bence sizin Orhan Öztürk olarak uzun ve verimli mesleki mücadelelerinizden çıkabilecek en önemli derslerden biri bunu “entegre olan bir kimlik nasıl olur” diye pedagojik olarak öğretilmesi gereken bir soru olmaktan çıkıp, ancak yaratıcı eylem ve buna eşlik eden yaratıcı düşünce içinde öğrenilebileceğini göstermeniz. Bir psikiyatri ekolü yaratma, herkesin yayın yapabileceği uluslararası kalitede bir dergi çıkarma, alanında başvuru özelliği olan bir temel psikiyatri kitabı çıkarma, bütün psikiyatristleri kapsayacak ulusal bir meslek örgütü kurma gibi “yaratı sürecinde, aksiyon içinde” yapmaya öncülük etmeniz ve bu konudaki öğretmenliğiniz. En kalıcı öğrenme de bu tarz, yaparak düşünme ve öğrenme olmuyor mu zaten?

KAYNAKLAR

- Öztürk MO, Uluşahin A (2023) Ruh Sağlığı ve Bozuklukları 18. Baskı Nobel Kitabevi, Ankara.
- Öztürk MO (2022) Biat Toplumunun Ruhsal Kökenleri. Özerk Benlik Kul Benlik Cumhuriyet Kitapları 2. Baskı İstanbul.
- Öztürk MO (2010) Psikanaliz ve Psikoterapi, Nobel Kitabevi, Ankara.
- Öztürk MO, Kaya B (2010) Türkiye’de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği Türkiye Psikiyatri Derneği Yayını, Ankara.
- Bilimi Aydınlatanlar: Prof. Dr. Orhan Öztürk -YouTube Türkiye Bilimler Akademisi. 18 Mart 2019. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=MnzrfaT0PW1>
- Çağdaş Psikiyatride Gerçek Bir Aydın: M. Orhan Öztürk (1997) Bilim ve Teknik 361: 74-80.
- Kayatekin MS (2016) Psychoanalytic Conversations: From the Psychotherapeutic Hospital to the Couch. Rowman & Littlefield. Lanham, Boulder, New York, London. p: 191-4.
- Kayatekin MS (2023) Yeni bir ortak “Vatandaşlık” tanımı arama. Birikim. Aylık Sosyalist Kültür Dergisi 408.
- Kayatekin MS, Topaloğlu HA (2023) Hekimlikte bilgi ve “güç” ün politik kullanımı üzerine bazı düşünceler. Birikim. Aylık Sosyalist Kültür Dergisi 405.
- Kayatekin MS (2022) Geçmişini özümseyemeyen ülkenin insanları: Kara Para, Aşk. Birikim. Aylık Sosyalist Kültür Dergisi 403: 62-71.

**Sağman Kayatekin’in Orhan Öztürk ile yaptığı söyleşinin kısaltılmış ve tashih edilmiş halidir. Söyleşinin tamamını, zengin kişisel ve tarihsel öğeleri ve kendisi de bir Hacettepe’li ve Austen Riggs’li olan Sağman Kayatekin’in yorumlarıyla Derginin web sitesinde okuyabilirsiniz. Yazar, Sayın Celal Öztürk’e söyleşinin çekimi ve önemli eleştirileri nedeniyle teşekkür eder.*